

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ, КАТЕДРА „ФИЛОСОФИЯ“

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

„ЕМПИРИЧНИ МЕТОДИ ВЪВ ФИЛОСОФИЯТА“

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“

Научна специалност:

2.3. Философия, Философия на културата, политиката, правото и
икономиката (Философия на езика)

Докторант:

Илия Русенов Русенов

Научен ръководител:

проф. д.ф.н. Анета Карагеоргиева

София, 2022

Настоящият дисертационен труд е с общ обем от 173 страници и е съставен от увод, пет основни глави, заключение и библиография. Библиографията включва 141 заглавия, от които 19 са на български, 1 на руски, 2 на немски и 119 на английски език.

Съдържание на автореферата

Съдържание на дисертационния труд.....	3
Увод.....	6
Изложение на дисертационния труд.....	8
Заключение.....	18
Приноси в дисертационния труд.....	20
Публикации, свързани с дисертацията.....	22
Библиография.....	23

Съдържание

Увод.....	5
1. Що е емпирично изследване?.....	14
1.1. Видове емпирични изследвания	14
1.2. Етапи на провеждане на емпирично изследване.....	17
1.3. Фази на емпиричното изследване.....	18
1.4. Първични и вторични емпирични изследвания.....	19
1.5. Предимства и недостатъци на емпиричното изследване.....	23
1.6. Философията, науката и емпиричните изследвания.....	24
2. Философско размишление и експериментиране.....	26
2.1. Емпиричното познание във философията.....	26
2.1.1. Истина и вярвания.....	26
2.1.2. Епистемичен статус на твърденията на метафизиката.....	28
2.1.3. Основи на емпиричното знание.....	31
2.1.4. Знание от опит: от Кант до Чизъм	31
2.1.5. Обосноваване на емпиричното познание.....	34
2.1.6. Ролята на емпиричното познание в науките, философията и социалните дисциплини.....	36
2.1.6.1. Конвенционализъм и конструктивизъм.....	36
2.1.7. Научен реализъм.....	40
2.2. Мисловен експеримент и емпирично познание.....	44
2.2.1. Що е мисловен експеримент?.....	44
2.2.2. Ролята на интуициите в мисловните експерименти.....	52
3. Логико-лингвистичният подход във философията като предтеча на емпиричните философски изследвания	55
3.1. Философия на езика – ранна аналитична философия.....	57
3.1.1. Фреге и Ръсел – смисъл и значение, теория за обозначаването	57

3.1.2. Витгенщайн – картинна теория на значението.....	60
3.1.3. Метод на Рамзи-Луис.....	62
3.1.4. Двете догми на емпиризма.....	63
3.1.5. Преодоляване на метафизика чрез логически анализ на езика...67	
3.1.6. Семантична теория за истината	69
3.1.7. Дефлационизъм.....	72
3.2. Философия на езика – късна аналитична философия.....	73
3.2.1. Витгенщайн и „Философски изследвания“.....	73
3.2.2. Неопределеност на превода.....	76
3.2.3. Триангулация.....	80
3.2.4. Сол Крипке – именуване и необходимост.....	81
3.2.5. Речеви актове и ролята на интенционалността.....	90
4. Експерименталната философия на ХХІ век.....	99
4.1. Изследвания в експерименталната философия.....	100
4.2. Философия „от креслото“ и концептуален анализ.....	113
4.3. Философията „от креслото“ срещу експерименталната философия.....	119
4.4. Техники на експерименталната философия	124
4.4.1. Дескриптивно наблюдение.....	125
4.4.2. Нормативно наблюдение.....	125
4.4.3. Прескриптивно наблюдение.....	129
4.4.4. Адаптивна перспектива.....	130
4.5. Предизвикателства пред експерименталната философия.....	132
4.5.1. Защита на експертната.....	132
4.5.2. Вербална защита.....	134
4.5.3. Допълнителни предизвикателства.....	135
5. Други емпирични методи във философията.....	137
5.1. Неосократическият метод.....	137
5.1.1. Неосократическият диалог в действие.....	141
5.1.2. Ползи от Неосократическия диалог.....	145

5.2. Ролята на емпиричния подход във философията в средното образование	150
Заключение.....	158
Библиография.....	165

Увод

Настоящото изследване представлява опит да се съберат и експлицират емпирични свидетелства в полза на тезата, че философията добавя към своите традиционни методи и емпирични такива. В дисертационния труд проследявам редица емпирични методи във философията, техните цели и обхват в експерименталното поле и приноса им към хуманитарната област и социалните дисциплини.

Философията нерядко е била определяна като наука. Затова не са малко и споровете, дали тя е наука и ако не, то какво я разграничава от науката. Най-общо казано, науката ни съобщава фактите от света, такъв, какъвто е без всякакви субективни примеси (доколкото това е възможно), а философията ни кара да ги тълкуваме с оглед на значението им за човека, за неговото саморазбиране и място в света. Двете обаче не са спирали да си влияят и сътрудничат – философията може да помогне да се определи какво би могла или би трябвало да изследва науката, а науката може да подкрепи или да отхвърли валидността на теории и идеи във философията. Философското обяснение се основава на разсъждения и аргументи, в последна сметка винаги зависещи от ценности, докато научното обяснение се основава на теоретизиране и хипотези на ненаблюдаеми същности на базата на разсъждения върху наблюдавани факти. Философията е разумното и понякога неразумно търсене на истината, като това я сближава с науката, защото последната също се стреми към интерсубективната истина.

В дисертационния труд разглеждам философията от гледна точка на методологическия натурализъм, но в умерен вариант, доколкото представям ролята на философията и науката като постигащи синтетични познания за света и придобиването им чрез апостериорни изследвания. Въпреки това, посочвам и съответните различия между философията и науката. Философските въпроси често се отличават със своята висока степен на генерализация на проблемите. Науката се занимава с изследване на електрони, небесни тела, човешките клетъчни структури и т.н., докато философите разсъждават за реалността на пространствено-времеви континууми и свойства, природата на причинно-следствената връзка и значението и обхвата на категории, които структурират цялото ни мислене за света. Именно това разграничение между науката и

философията е предпоставка да избира за обект на дисертацията емпиричните методи във философските дисциплини, които допълват традиционните методи „от креслото“.

Целта на настоящата дисертация е да подкрепи с изследване на конкретни методи, прилагани във философията от XX и XXI век, участието на философията в различни емпирични проекти, както и да позиционира философията на границата между наука и хуманитаристика.

Задачата, която си поставям в настоящия труд, съответно хипотезата, от която изхождам, е да покажа, че философията борави с емпирични инструменти за изследване на собствените си теории и концепции, като с това изправям теоретичните ѝ интерпретации срещу емпиричните им решения. За първи път в изследванията по философия у нас са експлицирани на едно място различни методи, включващи емпирични похвати.

Изложение на дисертационния труд

Дисертационният труд представя емпиричните методи във философията, като ги организира в пет глави.

В първа глава е разгледано понятието за емпирично изследване в социалните науки, видовете и фазите, при които то протича, както и връзката му с философия на науката. Различните параграфи в първата глава представляват описания на емпиричните методи и техните етапи, които се наблюдават в научно-изследователските подходи, като след това показвам какви и къде са философските проблеми, свързани с тях. Разгледани са условията, при които се създава едно емпирично изследване и ролята на експериментатора, както и разликата между първично и вторично изследване. Етапите на развитието на един научен експеримент са както следва – определяне целта на изследването, позоваване на литература, изготвяне на хипотеза или предположение, определение на методологията и подбиране на инструменти за измерване с цел събиране на данни, анализ на резултатите и заключение. Първата глава има встъпителен характер към същността на дисертационния труд с оглед на това, че тя представлява своего рода гръбнака на всички следващи параграфи, тезите в тях и емпиричните методи, за да се открие техния експериментален характер и да бъде приведен към философските проблеми. Според принципите на някои от разгледаните емпирични методи в дисертационния труд може да се забележи, че философските аргументи в много случаи предполагат емпирични твърдения и като такива силата на тези аргументи може да бъде оценена отчасти чрез събиране и анализиране на емпирични данни, които имат отношение към тези твърдения. От своя страна въвеждането на тези емпирични методи не би било възможно без развитието и обособяването на традиционната философия, която разчита на размишления „от креслото“. Някои философски изследвания, занимаващи се с ролята на езика, формирането на философски интуиции и др. могат да бъдат окачествени като емпирични.

Втора глава е посветена на общата характеристика на емпиричното познание, както философията го експлицира, и неговото място във философията, въз основа на което последната се поставя в специфичното за нея отношение към света изобщо и към познаващите в частност.

В първата част на втора глава разглеждам въпросите за емпиричното познание и емпиричните изследвания, особено в социалните дисциплини, наблюдайки върху паралели с други видове знания, в т.ч.:

- основите на аналитичното и емпирично познание и техния епистемичен статус;
- епистемологичните проблеми на епистемичния фундационизъм и отговорите на някои епистемолози на аргументите срещу него;
- какви са характеристиките на емпиричните изследвания и техните резултати в социалните дисциплини; какъв е начинът на обосноваване на резултатите от количествените изследвания на природни и социални явления; доколко това обосноваване може да стане на основата на емпирични свидетелства;

По-нататък реконструирам възгледа на П. Клайн за съвременните отговори на трилемата на Агрипа, за да изясня какво е мястото на емпиричните твърдения в обосноваването на вярванията. Според Клайн трите начина на изход от тази трилема са инфинитизъм (безкраен регрес на основанията без необходимост от доказване на онова, което се нуждае от доказване), фундационизъм (самооправдаващи се твърдения) и кохерентизъм (кръгови разсъждения, при които самото доказателство изисква потвърждение). Кохерентната теория за истината представя истинността на емпиричните твърдения като зависеща от тяхната кохерентност с вече съществуващите вярвания в дадена система от вярвания. Така се оказва, че емпиричните твърдения, на чийто фундамент стъпва вторият изход, не са достатъчни, за да изпълнят функцията, която им се приписва.

В анализа на метафизичните твърдения следвам Карнап, който не ги причислява към областта на знанието, защото не могат да бъдат опровергани по никакъв начин, поради което нямат положителен епистемичен статус. Математиката и логиката, на свой ред, са формални науки с аксиоматични концептуални граници, чиито аналитични твърдения съдържат дедуктивни и необходими априорни истини в сравнение с индуктивното и случайно а posteriori знание, изразено в синтетичните твърдения на емпиричните науки. На по-късен етап математиката елиминира някои от своите неясноти и противоречия, като представя точни дефиниции за понятия и експлицира основните си принципи в централни математически теории. Логицизмът в края на XIX в. се опитва да сведе математиката до формална логика, с което всички математически истини могат да бъдат преведени в логически истини и всички математически доказателства могат да бъдат преработени като логически доказателства.

Следващият параграф прави кратка реконструкция на възгледите на Кант за опита, отчита тяхното влияние върху философията през XX в. и ги сравнява със съвременните интерпретации, предложени от Р. Чизъм.

Предпоследният параграф на първата подсекция е посветен на някои опити за убедително обосноваване на емпиричните твърдения, като се започне от Хемпел и Карнап и се завърши с Пътнам. Изводите са преди всичко негативни. От критиката на посочените автори може да се заключи, че няма знание за несъмнени факти, в т.ч. и в логиката, и в математиката, и във формалните науки. Знанията, които те предлагат, не са нито дедуктивни, нито априорни и последователността на математическите системи не може да бъде доказана. Няма самообосноваващи се вярвания, които биха спрели регреса в процеса на обосноваване. Проблемът с индукцията остава неразрешен, а научните закони и теории са предполагаеми. На емпиричните бази им липсва сигурност и обективност в науките и социалните дисциплини, защото наблюдението не е безпристрастно. Светогледите се променят, когато се научим да виждаме света по различен начин. Тогава концепциите и теориите се променят, за да обяснят същите тези явления по нов и потенциално поправим начин.

Последният параграф на подсекция 1 изследва ролята на емпиричното знание в социалните дисциплини. Там емпиричните свидетелства спрямо техните вероятностни закономерности се анализират количествено в конвенционалните методологии за установяване на обяснителни модели на тези закономерности като погрешно пропозиционално знание, обосновано с обективно достатъчни причини, валидирани интерсубективно от изследователските общности. Разглеждат се концепциите на конвенционализма и конструктивизма, като се отделя място и на концептуалния елемент в познанието.

Втората част на секция 1 разглежда научния реализъм като контрапункт на конвенционализма и конструктивизма, като акцентът се поставя върху разбирането на ролята на емпиричното в познанието и най-вече в науката, защото там то е с най-висок епистемичен и социален престиж. Научният реализъм има отношение към съдържанието на нашите теории, които застъпват вярвания както в наблюдаемите, така и в ненаблюдаемите аспекти на света, описани от отделните клонове на науката. Посочвам три категории научен реализъм:

- метафизически научен реализъм, който проследява съществуването на света като независещо от ума в противовес на други метафизични и феноменологични същности, според които всичко зависи от ума. Спорът

между двете форми е, че светът, изследван от науките, е до известна степен зависим от идеите, които човек въвежда в самото научно изследване. За реалистите обектите трябва да са независими от ума, за да могат те да правят наука по начина, по който се прави.

- семантичен научен реализъм, който се занимава с обяснението на научните твърдения за света чрез тяхното буквално значение и с това подтиква реалистите да приемат хипотетични или теоретични твърдения според това значение. Твърдения, процеси, свойства и отношения трябва да се разглеждат като притежаващи истинни стойности, независимо дали са верни или неверни.
- Епистемологически научен реализъм, при който теоретичните твърдения могат действително да конституират познание за света. Най-добрите ни научни теории дават верни или приблизително верни описания на наблюдаеми и ненаблюдаеми аспекти на съществуването на независим от ума свят.

Общото за трите подхода е идеята, че нашите най-добри теории имат определен положителен епистемичен статус – те дават знания за различни аспекти на света, включително ненаблюдаеми такива.

Втората част на главата отделя специално внимание на същността и методологията на мисловните експерименти. Те се експлицират на базата на популярни примери, които се използват широко, но не са анализирани систематично в нашата философска книжнина. Мисловният експеримент е свързан на първо място с въображението и се прилага за различни цели като концептуален анализ, образование, избор на теория, построяване на хипотези и т.н. Интересна също така е и разликата между илюстративната функция на мисловния експеримент и използването му за изучаване на света. Мисловният експеримент може да се намери не само във философията, но и в биологията или физиката, както и в историята и икономическата теория. Това го прави оръжие с интердисциплинарен характер и поне заради това се разглежда тук като подкрепа в полза на участието на емпирични похвати във философията. На второ място, мисловният експеримент е свързан с опита, защото обикновено нещо се преживява в мисловния експеримент, като така се обединяват тези два аспекта (въображение и опит) на човешкото съзнание, осигурявайки възможност за когнитивни отнасяния спрямо света, начин за интерпретиране на резултатите от световъзприятието, както и разрешаване на проблеми от теоретичен характер чрез представяне на казуси в подкрепа на дадена идея и отхвърляне на вероятността тази идея да не проработи. Мисловният експеримент има както теоретичен – въображаемият сценарий, така и емпиричен –

показването например на невъзможността природата да се подчинява на известни теоретични очаквания – аспект. Това обосновава тяхното разглеждане като подкрепящи участието на емпирично познание във философията и възможността за нов поглед към връзката между философия и наука в т.нар. „лаборатория на ума“.

Третата глава на дисертационния труд е посветена на логико-лингвистичния подход във философията и ролята на аналитичната философия, като част от лингвистичната парадигма в началото на XX век, като подготовка за въвеждането на емпирични методи във философията. Философията на езика, като основополагащ дял на аналитичната философия, е систематично изследване за природата на езика и неговите конститутивни елементи - естеството на смисъла и значението, използването и познанието на езика и връзката между езика и реалността. До известна степен тази философска дисциплина засяга и изучаването на епистемологията, логиката, философията на съзнанието и други области (включително лингвистиката и психологията), въпреки че за много аналитични философи това е важна дисциплина сама по себе си. Сред представителите на философията на езика, разгледани в настоящия дисертационен труд, са Готлоб Фреге, Бърtrand Ръсел, Лудвиг Витгенщайн, Алфред Тарски, Доналд Дейвидсън, Уилард ван Орман Куайн, Сол Крипке, Дейвид Луис, Джон Остин и Рудолф Карнап. Техните приноси към логико-лингвистичната сфера са от ключово значение за развитието на емпиричната философия през XX век, а техните занимания с езика са показани в работата като поне частично емпирични по своя характер, защото на езика се гледа до голяма степен като на предмет, който може да се намери в опита и с него да бъде боравено по един или друг начин, включително като се разглобява и наново сглобява. Отделните параграфи са посветени на отделни философи, като интерпретациите им, застъпени в работата, са представени съвсем схематично тук, в увода, за да се реконструира структурата на работата.

Готлоб Фреге издига теорията за опосредстваното рефериране, според която думите се отнасят към нещо във външния свят непряко; той настоява, че в името има нещо повече от връзка с просто обекта, за който се отнася. Фреге разделя семантичното съдържание на всеки израз (включително и изречения) на два компонента: смисъл и значение. Смисълът на името е когнитивната му стойност заедно с начина, по който то е дадено на мислещия, а смисълът на изречението е абстрактната, универсална и обективна мисъл, която твърдението изразява, но и начинът на представяне на обекта, към който се отнася. Методът на Фреге може да бъде емпирично обоснован при наблюдаване на обект,

който за един човек има конкретен смисъл, а за друг – различен, въпреки че и за двамата този обект има едно и също значение.

Бъртранд Ръсел добавя, че значенията на имената са идентични с описанията, свързани с тях от говорещите, а името може да бъде заменено с подходящо за контекста описание. Ръсел описва собствените имена на хора или места като съкратени определени описания, заявявайки че нямат смисъл сами по себе си и не са пряко референтни. Емпиричният елемент във философията при Ръсел е логически разложеният анализ на дадена пропозиция до нейните съставни части, анализирани поотделно, чрез който философията може да се освободи от лингвистични несъответствия.

Лудвиг Витгенщайн поддържа тезата, че границите на мисленето трябва да се прокарат в езика – имаме граници на смисленото говорене между това, което може да се каже, и това, което не може да се изрази. Според Витгенщайн в „Логико-философски трактат“ езикът и философията са неразривно свързани поради това, че начинът, по който са свързани думите, трябва да представя начина, по който те изобразяват нещата. Така разбираме, че изобразяваното трябва да имат една и съща логическа форма, за да има смисъл изречението и за да изобразява факти. В „Логико-философски трактат“, Витгенщайн споделя възгледите, че думите имат за значение определени неща от света, че изреченията представят факти и езикът е огледална картина на реалността. Езикът означава, когато репрезентира. Същите тези възгледи се променят в късния период на автора във „Философски изследвания“, с оглед концепцията му за т.нар. езикови игри и правилата, които биват установени за следване в практиката, и които са въпрос на навик и поддържане на регулярност. Тук значението на една дума е нейната употреба в езика, а действията са позволени ходове в рамките на езиковите игри. Във „Философски изследвания“ думите имат много повече функции от това да описват. Значението се разглежда като употреба в езика, с думите говорим за нещата.

Алфред Тарски също третира езика като вид емпирична реалност, което личи от въведеното от него разграничение между обектен език и метаезик. Едно задоволително определение на истината трябва да бъде както формално коректно, така и съдържателно адекватно. Една теория на истината е формално коректна, когато не противоречи на правилата на езика, на който е дадена (метаезика, на който се говори за обектния език). От друга страна, една теория на истината е съдържателно адекватна, ако включва всички еквивалентности (Т) в обектния език от формата „X е истина тогава и само тогава когато p“.

Емпирично обогрнен се оказва и методът Рамзи-Луис, защото значението на един неясен израз от дадена теория може да се провери в съдържанието на цялата теория чрез анализиране на познатите съставни части от нея. Този метод и философските занимания на Крипке дават ход на навлизането на емпиричното във философията чрез отхвърляне на аналитичния начин за даване на значения за сметка на позоваване на тяхната употреба в действителността.

Сол Крипке ясно разграничава метафизичните представи за необходимост и случайност от епистемичните представи за *a priori* и *a posteriori*. Той посочва, че понятието *a priori* е концепция от епистемологията и означава, че едно твърдение е познаваемо независимо от опита. Въпреки че едно необходимо твърдение може да изрази епистемична концепция, то може също да се използва за изразяване на метафизична необходимост. Една истина е метафизически необходима, само ако светът не би могъл да бъде различен по начин, по който да направи това твърдение невярно. Няма *prima facie* причина да се мисли, че априорността съвпада с метафизичната необходимост. Крипке привежда примери за метафизични необходими, които не са априорни, и метафизични случайности, които са априорни, както и примери за твърдения, които са както необходими, така и *a posteriori*. Теоретичните констатации за идентичност, каквито са „Златото е елементът с атомен номер 79“, „Топлината е движение на молекулите“ са необходими *a posteriori*. Крипке предлага две разграничения към проблема с имената, вмъквайки изрече „ригидност“, при който независимо от емпирични факти бихме могли да заключим за дадено обстоятелство и то е необходимо. „Ригиден“ е термин, който обозначава един и същи обект във всички възможни светове.

Преводът и тълкуването са основни проблеми пред философите на езика, като У. О. Куайн аргументира непрозрачността на референцията въз основа на принципите на радикалния превод (например, когато лингвист се сблъска с превод на непознат и недокументиран език на примитивно племе). Куайн твърди, че в такава ситуация е невъзможно да бъдем абсолютно сигурни в значението или препратката, която говорещият език на примитивното племе придава на дадено изказване, и понеже препратките са неопределени, има много възможни интерпретации, никоя от които не е по-правилна или неправилна от другите. Според Куайн езикът с единия си край е отворен към света и фактите, а с другия към абстрактното.

Доналд Дейвидсън разширява този аргумент до идеята за триангулацията и радикалната интерпретация, според която значението, което индивидът приписва на едно изречение, може да бъде определено само чрез приписване на значения на много, и

може би всички, от твърденията на индивида, а с това и неговите ментални състояния (убежденията). Тази практическа употреба на езика не може да се квалифицира по друг начин, освен като емпирична, а нейното изследване заимства от нея емпирични характеристики – работа със собствения езиков опит, който е основата на езиковата компетентност

Джон Остин подчертава важноста на изучаването на естествения език и твърди, че езикът е нещо доста различно от логиката и че всякакви опити за формализиране с помощта на инструментите на логиката са обречени на провал. Остин разработва теорията за речевите актове, описваща видовете неща, които могат да бъдат направени чрез изказване – т.нар. перформативи (заповеди, запитвания, възклицания и т.п.) в различни контексти на употреба при различни поводи. Основен момент при темата за речевите актове е, че те се извършват с произнасяне на звукове, формиращи изрази, имащи значение. При говоренето на даден език човек се старее да споделя неща със слушателя, като го принуждава да разпознае намерението му и да сподели именно тези неща. Ролята на речевите актове и с това – техният емпиричен аспект - е опитът за споделяне и убеждение на слушателя в истината и правотата на определено изречение, докато средствата, които се използват за тази цел, са произнасянето на определени звуци, като се има предвид намерението да бъде предизвикан съответен ефект у другия посредством разпознаването на това намерение да предизвика точно този конкретен ефект.

Четвърта глава от дисертационния труд е посветена на едно ново философско движение, развиващо се през ХХІ в. – експерименталната философия и нейния апел към въвеждане на емпирични методи в полза и подкрепа на традиционната философия. Експерименталната философия разчита на традиционната философия за установяване на проблемните сфери, в които последната задълбочава теориите си. Ролята на експерименталната философия е да бъде верификационен инструмент спрямо интуитивния подход на традиционните философи. Кои вярвания са интуитивно продуцирани и кои не е предпоставка за изследване, засягащо не само философите, но и нефилософите. Експерименталната философия набира популярност сред хуманитаристите и най-вече в сферата на аналитичната философия и се занимава с емпирични изследвания, които нямат за цел да опровергават т.нар „философия от креслото” (теоретизиране на предпоставки чрез концептуализиране и синтезиране на информация без необходимостта от нови сведения за положението на нещата в света), а напротив, да служи за подкрепа на философските теории, като се наблегне на проучване

на влиянието на интуициите при формиране на вярванията на философи и нефилософи. По такъв начин една философска теория, използваща интуиции като предпоставки или като аргументи, би могла да бъде потвърдена или отхвърлена като се сравнят приликите и отликите между философските отговори и отговорите на хора, които не се занимават с философия. Интуитивното мислене се разграничава също така и в крос-културен аспект, който, както показват резултатите от анкетите и допитванията до представители на различни култури, е съществена част от философските убеждения. Проследени са различни аспекти, наблюдения и предизвикателства пред експерименталната философия, които създават уникални възможности за това ново движение да се развие в задължителен компонент на философското изследване.

В настоящия текст особено внимание обръщам върху темата за експерименталната философия, защото тя е с основен принос към привеждане на философията под общия знаменател на науката и емпиричните изследвания.

Петата глава е посветена други два емпирични метода във философските направления.

Първата част е свързана с възникналия в Германия през 20-те години на XX век и разпространил се напоследък в цяла Европа Неосократически диалог. В него на основата на автентичен разказ за реални събития и преживявания чрез анализ по метода на регресивната абстракция се стига до философски резултати във вид на правила и общи принципи за обосноваване на убежденията, поддържани от обикновени хора без философско образование. Много диалози се водят и сред философи, но това по-скоро са частни случаи на метода. Целта е да се генерира философски опит, който да бъде подложен на методична и логически последователна рефлексия. Това определено отдава съществена роля на емпирията във философстването. Този параграф очертава същността, основните фази и техники, както и очакваните резултати от неосократическите диалози.

Втората част на петата глава е посветена на сферата на преподаването на философия на ученици от средното училище. Изследват се очакваните промени в ролята на учителя по философия и в дейността на учениците в резултат на ангажирането на индивидуалния и груповия емпиричен опит на участниците в процеса. Философията като учебен предмет предполага емпиричен метод, в което учителят има ролята на експериментатор, а учениците са респондентите, като обект на изследването е самата философия и боравенето с нея чрез различни прийоми, като дебати, академични форуми, казуси и др. В този параграф се разглежда учителската дейност като ключова за подбуждане на

интереса на децата към хуманитарната сфера, с ясното намерение да покаже как учениците са най-младите носители на философски знания.

Основанието за създаване на настоящия дисертационен труд, както във въведението беше упоменато, е да бъдат експлицирани конкретни емпирични методи във философската област, без да бъдат пренебрегвани или дискредитирани традиционните философски методи. Нещо повече, всеки един от посочените емпирични методи може да послужи за подкрепа на философските теории и тяхното прилагане в нефилософски области и спрямо крос-културни и личностни различия. Дисертацията няма претенциите да обхваща всички емпирични методи във философската дейност, а да очертае възможен модел, реконструиращ ролята на емпиричното в това традиционно смятано за преди всичко априорно занимание, каквото е философията.

Заклучение

Философията и науката винаги са се учили една от друга. Учените се осланят на хипотези, докато чакат условията да позволят експериментална или друга, по-сложна проверка. Те смятат съмнението за състояние, с което трябва да живеят. Философията, напротив, в по-голямата си част се стреми да намери начин да преодолее съмнението. За тази цел се оказва, че един от добрите начини е заимстването на емпирични методи от науките. Такава философия често твърди, че хората трябва да ограничат своите вярвания до това, което е експериментално подкрепено. По мое мнение философията трябва да се занимава в еднаква степен както с генерирането на въпроси, така и с намирането на отговори. Философията действа с известна предубеденост, както и науката. Философията използва и прилага откритията на науката за преформулирането и дори решаването на определени философски проблеми. Едната допълва другата, като и двете са от съществено значение за систематичното развитие на познанието. Ако едно изследване не премине проверка чрез разума и експеримента, ние не сме постигнали нищо. И науката, и философията притежават своите собствени качества и недостатъци по уникален начин. Връзката им понякога е конкурентна, но всяка една от тях не би осъществила темповете на развитие, което са постигнали днес, без другата.

В настоящото дисертационно изследване стигнах до заключението, че критиката към философията за липсата на експериментален подход не е основателна. Лингвистичният обрат в началото на XX век е основно доказателство, че философията не разчита единствено на двоичния модел мислене-свят, а добавя и езика като средство за познавателна дейност. Лингвистичният детерминизъм защитава тезата, че езикът определя елементите на познавателния свят, а с това прави обект на проверка идеята за силната зависимост на мисленето от езика. Ако приемем, че философията е говорене за самото говорене, то възможността за корекция на езиковите правила и норми означава, че бихме могли да направим корекция във философските изказвания за нещата от света. Експерименталните методи във философията на езика изваждат на публичен показ несъвършенствата на много философски идеи, доколкото последните са разработени на език за език. Поради тази причина философията на езика използва логическия анализ на твърденията и от всекидневния език, показвайки грешки в тяхната синтактична структура и как тези грешки могат да бъдат елиминирани.

Чрез експлициране на различни емпирични методи посочвам основания, че не трябва да се твърди, че философските учения представляват суха теория, която единствено се наизустява и не дава възможност на нефилософски ориентирани хора да я използват. Неосократическият диалог е един от тези феномени, които не позволяват на философията да остане в историята със своите шаблонни изказвания и позовавания на авторитети. Диалогът дава възможност на нефилософски ориентирани хора да участват в продуктивна беседа, анализирайки философски проблем чрез използване единствено на преживявания и здрав разум, ръководен от логическите правила на, според Нелсон, регресивната абстракция. Неосократическите беседи създават условия за хората без специализирано философско образование да изследват логически последователно и задълбочено философска проблематика.

Особено важен момент в подкрепа на традиционната философия с емпирични методи е появата на експерименталната философия, която е инструмент с две предназначения – тя трябва да защити всички предходни версии на философията от античността до днес като заявява, че философските теории могат да бъдат потвърдени или отхвърлени не само от философи, но и от нефилософи в зависимост от личните и социо-културните им предпоставки и различия; и тя трябва да представи на обществото новия вид на философските усилия, като ги изправи пред трибунала на експерименталната методология. В този си аспект, експерименталната философия е медиатор между традиционната философия и бъдещето на емпиричните похвати.

Освен това философията може да бъде плод на интерес от страна на децата в училище, благодарение на преподавателите по хуманитарни дисциплини. Философията като учебен предмет също загатва за емпирично изследване, доколкото формира различни качества у децата в академичната общност, разчитайки на практикуването на философски похвати. Изучаването на философия помага на децата да развият критическото си мислене, да могат да се аргументират успешно и да защитават тези, да мислят креативно и да правят сложни анализи на философска проблематика.

Приноси в дисертационния труд

1. Представени са множество емпирични свидетелства, че във философията през XX и XXI век присъстват емпирични методи, което присъствие до този момент е защитавано само с традиционния вид аргументи “от креслото“. Да се твърди, че философията може (и трябва) да използва емпирични методи, е общо твърдение, което поради това не може да се верифицира напълно по емпиричен път, но в текста е направена стъпка в тази посока, като са събрани, изложени и анализирани различни философски похвати с емпиричен характер;
2. Направен е опит да се защити емпиричният аспект в мисловните експерименти, които са свързани с въображението и опита. Те имат интуитивен характер, като не са нито априорни, нито аналитични, а се базират на нашия опит от взаимодействие с нещата от света.
3. В хронологичното изложение на развитието на философията на езика е открито разграничението между философска теория и емпирични методи за верифициране на философските хипотези, като се защитава тезата, че боравенето с езика е вид емпиричен опит; това може да се твърди не само въз основа на Куайновото отричане на аналитичните твърдения, но и на използването от философите на езика – и особено от тези на всекидневния език – на собствените им преживявания при работата с езика;
4. Разгледана е ролята на учителя по философия в средното образование като фасилитатор на учебния процес при боравенето на учениците с философски проекти, казуси и дебати, така че да се открие ползата от въвеждането на емпирични похвати в преподаването и упражняването на философски умения. Учениците развиват своите аналитични и творчески способности, критическо мислене на базата на интеракция едни с други по повод на философски проблеми, което е вид личен опит и има обосноваваща роля във формулирането на философски хипотези и твърдения;
5. Разгледан е Неосократическият диалог с оглед на тази страна от неговата методология, която залага на анализ на личния емпиричен опит на

участниците, а именно обосноваващата роля на този опит в разгръщането на метода на регресивната абстракция, предложен от Л. Нелсън

6. На фона на ограничените публикации за възникването и развитието на експерименталната философия в текста е направено кратко изложение на основните ѝ принципи, техники и постижения; направено е сравнение с традиционните философски методи и е защитен изводът, че експерименталната философия има място в арсенала на философските методи като публично свидетелство за актуалните интуиции на философи и нефилософи по онези философски проблеми, които са достъпни за всеки на базата на гледната точка от първо лице към тях – например, за свободната воля, личностната идентичност и приписването на знание на различни познаващи.

Публикации, свързани с дисертацията

1. Русенов И., (2021). Ролята на рекламните стратегии във виртуалната среда, В: Минева С., Карагеоргиева А. (съст.) Екология на виртуалните реалности: "големи данни", дигитална рационалност и техномистицизъм, УИ „Св. Климент Охридски“, София, 81-107
2. Русенов, И., (2019). Експерименталната философия между наука и хуманитаристика. Сп. Философски алтернативи, бр. 4/2019, София, 139-147
3. Русенов И., (2019). Ролята на детските приказки в света на масовата дигитализация, В: Минева С., Карагеоргиева А., Харизанова О., (съст.) Екология на виртуалните реалности: Киберлексикон. Кибернетична трансхуманизация, ИК „Глаголица“, София, 225-254
4. Русенов И., (2018). Езикът на мързела, В: Карагеоргиева А., Елчинов Д., Василев Б., (съст.) Език и познание, УИ „Св. Климент Охридски“, София, 221-227

Библиография

1. Герджиков, С. и Янакиев, К., *Философия на науката. Антология*. УИ „Св. Климент Охридски“, София, 2020
2. Дилтай, В., *Същността на философията*. ЕОН, София, 2001
3. Иванов, Д. Г., *Теории за истината*. УИ „Св. Климент Охридски“, София, 2016
4. Кант, И., *Критика на чистия разум*. Издателство при БАН, София, 1787
5. Карагеоргиева, А. *Увод в съвременната теория на познанието*. Проектория, София, 2013
6. Карагеоргиева, А. *Философия на съзнанието*. Библиотека 48, София, 2008
7. Карагеоргиева, А., Иванов. Д., *Природата и структура на понятията според „Философски речник на всекидневния език“*. Сп.Философски алтернативи, бр. 4/2007, 2007.
8. Карнап, Р., 1932. Преодоляване на метафизиката чрез логически анализ на езика. В: Полименов Т., Латинов Е., Бешкова А., Моллов Б., (съст.), *Философия на логиката II*, Изток-Запад, София, 2008
9. Куайн, У. В. О., Куайн и неопределеността на превода. В: Георгиев О., Бешкова А. (съст.), *Идеята за универсална граматика*. УИ „Св. Климент Охридски“, 2013
10. Куайн, У. В. О., Натурализирана епистемология. *Философска мисъл*, № 2, 1969
11. Куайн, У. В. О., Двете догми на емпиризма В: Полименов Т., Латинов Е., Бешкова А., Моллов Б., (съст.), *Философия на логиката II*, Изток-Запад, София, 2008
12. Кънев, А., *Теория на философското развитие* гл. V. УИ СУ „Св. Климент Охридски“, 2010
13. Нелсон, Л. *Сократовият метод*. Любомъдрие, София, 1993
14. Остин, Д., *Как с думи се вършат неща*. ИК „Критика и хуманизъм“, София, 1996
15. Пърс, Ч., Как да направим идеите си ясни; Какво е прагматизмът? В: Любен Сивилов (съст.), *Теории за истината. Част I*. УИ „Св. Климент Охридски“, София, 1992
16. Ръсел, Б., За Обозначаването. В: Полименов Т., Латинов Е., Бешкова А., (съст.), *Философия на логиката I*, Изток-Запад, София, 2003
17. Тарски, А., Семантичката теория за истината. В: Сивилов, Л., (авт.) *Теории за истината. Част I.*, УИ „Св. Климент Охридски“, София, 1992

18. Хабермас, Ю., Теории за истината. В: Сивилов, Л. (съст.), Теории за истината. Част I. УИ „Св. Климент Охридски“, София, 1992
19. Хобс, Т. *Левиатан*. Наука и изкуство, София, 1651
20. Виттгенштейн, Л., *Философские работы Ч.1*. Гнозис, Москва, 1994
21. Adams, F., Intention and Intentional Action: The Simple View, In: *Mind and Language 1*, 1986.
22. Alexander, J., Weinberg, J. M., *Analytic Epistemology and Experimental Philosophy. Philosophy Compass* 2/1, 2007
23. Altorf, H. M., *Dialogue and discussion: Reflections on a Socratic method*, St. Mary's University, 2016
24. Amrhein, V., Greenland, S., & McShane, B., *Scientists rise up against statistical significance*. Nature, 2019.
25. Apel, K-O., *Sprachpragmatik und Philosophie*. Suhrkamp, Frankfurt a.M., 1976
26. Austin J., *How to Do Things with Words*. Oxford University Press, Oxford, 1976
27. Bealer, G., Modal Epistemology and the Rationalist Renaissance. In: Gendler, T. S. & Hawthorne J., (eds.) *Conceivability and Possibility*. Oxford University Press, 2002
28. Birnbacher, D., Nelsons Philosophie - Eine Evaluation. In: D. Krohn et al. (eds.), *Zwischen Kant und Hare. Eine Evaluation der Ethik Leonard Nelsons*. Dipa, Frankfurt.
29. Blackburn, S., Scientific Realism. In: *Oxford Dictionary of Philosophy* 201st ed., Oxford University Press, 2008.
30. Boele, D., *Inquiry: Critical Thinking Across the Disciplines*. Volume 17, Issue 3, Spring 1998
31. Bolten, H., *Philosophy of Management*. Springer, Arnhem, 2001
32. Bonjour, L., *In Defense of Pure Reason*, Cambridge, 1996
33. Bradley, D., *A critical introduction to formal epistemology*, Bollmsbury, 2015
34. Brook, A., *Kant's view of the mind and consciousness of self*. The Stanford Electronic Encyclopedia of Philosophy, 2016.
35. Brown, J. R., *Laboratory of the Mind: Thought Experiments in the Natural Sciences*. Routledge, London, 1991
36. Brown, J. R., Thought Experiments. In: Newton-Smith, W.H. (ed.) *A Companion to the Philosophy of Science: Studies in Honor of Wendell Clausen*. Oxford University Press, 2000, 528-531
37. Carnap, R., The Elimination Of Metaphysics Through Logical Analysis of Language. In: Ayer, A. J. (ed.), *Logical Positivism*. Free Press, New York, 1959.

38. Chakravartty, A. D., *Scientific Realism*. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2014
39. Chase, J., Reynolds, J., *Analytic versus Continental: Arguments on the Methods and Value of Philosophy*, Durham, 2011
40. Chisholm, R. M., The myth of the given. In Sosa, E., et al. (eds.), *Epistemology. An anthology*. MA: Blackwell, Malden, 1964.
41. Curtis, E., Comiskey, C., & Dempsey, O., *Importance and use of correlational research*. Nurse Researcher, 2016.
42. Cushman, F., Mele A., Intentional Action: Two-and-a-half Folk Concepts?, In: *Experimental Philosophy*, Oxford, 2008.
43. Davidson, D., *Inquiries into Truth and Interpretation*. Clarendon Press, Oxford, 1984
44. de Groot, A.D., Methodology: foundations of inference and research in the behavioral sciences. In: *Psychological Studies*, 6. The Hague & Paris: Mouton & Co, 1969.
45. Devitt, M., Sterelny, K., *Language and Reality: An Introduction to the Philosophy of Language*. MIT Press, 1999
46. Dretske, F. I., Epistemic Operators. In: *The Journal of Philosophy*, Vol. 67, No. 24. Journal of Philosophy, Inc, 1970.
47. Driscoll, D, L., Introduction to primary research: Observations, surveys, and interviews. In: *Writing spaces: Readings on writing, vol. 2*. C. Lowe & P. Zemliansky, 2011.
48. Duhem, P., *La théorie physique. Son objet et sa structure*. Chevalier & Rivière, Paris, 1906.
49. Fairclough, N., *Analyzing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. Abingdon-on-Thames: Routledge, 2003.
50. Feltz, A., & Cokely, E. T., Do Judgments about Freedom and Responsibility Depend on Who You Are?: Personality Differences, Intuitions about Compatibilism and Incompatibilism, In: *Consciousness and Cognition* 24, 2009
51. Fodor, J., *Water's Water Everywhere*. Review of Books, London, 2004.
52. Foley, B., *How and when to use primary and secondary research*. Alchemer, URL = <
<https://www.alchemer.com/resources/blog/research-methods-how-and-when-to-use-primary-and-secondary-research/>>, 2013
53. Fowler, F.J., *Survey Research Methods*. 5th ed. Thousand Oaks, CA: Sage, 2014.
54. Fraassen, B. C., *Introduction*. In: *The Scientific Image*, 8th ed. Clarendon Press, Oxford, 1980.
55. Gasparatou, R., *Armchair versus Questionnaire Polled Intuitions: Intuitions Nevertheless*. *The Reasoner*, vol. 2, 2008.

56. Gendler, T. S. & Hawthorne J., *Conceivability and Possibility*. Oxford University Press, 2002
57. Gendler, T. S., *Galileo and the Indispensability of Scientific Thought Experiment*. The British Journal for the Philosophy of Science 49, 1998.
58. Gettier, E., *Is Justified True Belief Knowledge?*. Analysis 23, Issue 6, Basil Blackwell Oxford, 1963.
59. Gigerenzer, G., *Adaptive Thinking: Rationality in the Real World*. New York, 2000
60. Glover, J., *Causing Death and Saving Lives*. Harmondsworth: Penguin, 1977
61. Goldman, A., Internalism exposed. In: Sosa, E., et al. (eds.), *Epistemology. An anthology*. MA: Blackwell, Malden, 2008.
62. Goodwin, G. P., & Darley, J., The Psychology of Meta-ethics: Exploring Objectivism, In: *Cognition 106*. 2008
63. Hacking, I., The Disunities of the Sciences, In: *The Disunity of Science*. Stanford, CA: Stanford University Press, 1996
64. Haidt, J., Koller, S., & Dias, M., Affect, Culture, and Morality, or Is It Wrong to Eat Your Dog?, In: *Journal of Personality and Social Psychology 65*, 1993
65. Hear, A., *Introduction to the Philosophy of Science*. Clarendon Press, Oxford, 1989
66. Heckmann G., *Das Sokratische Gespräch – Erfahrungen in philosophischen Hochschulseminaren*. Schroedel, Hannover, 1981
67. Heckmann G., Six pedagogical measures and Socratic dialogue facilitation. In: Saran, R., Neisser, B. (eds.) *Enquiring Minds: Socratic dialogue in education*. Stoke on Trent: Trentham Books, 2004
68. Heller, M., *Encountering the Universe*. Pachart Publishing House, Tucson, Arizona, 1982
69. Hempel, C., *Some theses on empirical certainty*. Review of Metaphysics V, 1952.
70. Horsten, Leon, "Philosophy of Mathematics", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2021 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/win2021/entries/philosophy-mathematics/>>. Jackson, F., 'What Mary Didn't Know'. Journal of Philosophy 83, 1986
71. Hox, J. J., & Boeije, H. R., *Data collection, primary vs. secondary*. Encyclopedia of Social Measurement, 2005.
72. Jackson, F., *From Metaphysics to Ethics: A Defense of Conceptual Analysis*. Oxford University Press, 1998

73. Jaynes, J., *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin, Mariner Books, 1976
74. Kahneman, D., & Klein, G., Conditions for Intuitive Expertise: A Failure to Disagree, In: *American Psychologist*, 2009
75. Kamberelis, G., & Dimitriadis, G., Focus groups: Contingent articulations of pedagogy, politics, and inquiry. In: *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage, 2011
76. Kessels, J., The Socratic Dialogue as a Method of Organizational Learning. In: *Dialogue and Universalism 6*, Warsaw, 1996
77. Klein, P., Contemporary Responses to Agrippa's Trilemma. In: Greco, J., (ed.), *The Oxford Handbook of Skepticism*. Oxford University Press, 2008
78. Klein, P., Epistemology. In: Graig, E., *The Encyclopedia of Philosophy vol 3*. Routledge, 1998
79. Knobe, J., Fraser, B., Causal judgment and moral judgment: Two experiments. In Sinnott-Armstrong, W., (ed.), *Moral Psychology Volume 2: The Cognitive Science of Morality: Intuition and Diversity*, The MIT Press, 2008
80. Knobe, J., *Intentional Action and Side-Effects in Ordinary Language*, Analysis 63/3, Princeton University, 2003
81. Knobe, J., Nichols, S., *Experimental philosophy*. Oxford University Press, 2008
82. Knobe, J., Prinz, J., *Intuitions about consciousness: Experimental studies. Phenomenology and Cognitive Science*. University of North Carolina, Chapel Hill, 2008
83. Kolakowski, L., *Presence of Myth*. University of Chicago Press, Chicago, 1966
84. Kripke, S. A. *Naming and Necessity: Lectures Given to the Princeton University Philosophy Colloquium*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1980
85. Kripke, S., *Naming and Necessity*. Basil Blackwell, Oxford, 1981
86. Krohn D., Theory and practice of Socratic dialogue. In: Saran, R., Neisser, B. (eds.) *Enquiring Minds: Socratic dialogue in education*. Stoke on Trent: Trentham Books, 2004
87. Kuhn, T., *The structure of scientific revolutions*. University of Chicago Press, Phoenix, 1962
88. Kuklick, H., *New history of anthropology*. Wiley, 2009
89. Leal, W. J. *Causal selection and counterfactual reasoning*. Universidad Nacional de Colombia, Facultad de Ciencias Humanas, Departamento de Psicología, 2013
90. Lehrer, K., *Theory of Knowledge*, Routledge: London, 1990.

91. Lewis, C. I., *Mind and the world order*. Outline of a theory of knowledge, Dover Publications Inc., New York, 1929
92. Lewis, D. K., *Philosophical papers*. Vol. 1, Oxford University Press, 1983
93. Livengood, J., Machery E., *The Folk Probably Don't Think What You Think They Think: Experiments on Causation by Absence*. *Midwest Studies in Philosophy* XXXI/1, 2007
94. Ludwig, K., The Epistemology of Thought Experiments: First vs. Third Person Approaches, In: *Midwest Studies in Philosophy*, 2007
95. Marotti, M., *Bertrand Russell, el caballero de la lógica*, Jornada 2010 URL = <http://www.jornada.unam.mx/2010/10/17/semario.html>
96. Martínez, M, L., *Ian Hacking's Proposal for the Distinction between Natural and Social Sciences*. *Philosophy of the Social Sciences* 39, 2009.
97. McCann, H, J., *Intentional Action and Intending: Recent Empirical Studies*, In: *Philosophical Psychology* 18. Texas A&M University, 2005.
98. Mele, A., *Acting Intentionally: Probing Folk Intuitions*, In: *Intentions and Intentionality*, Cambridge, 2001
99. Myers, R. H., Verheggen, C. *Donald Davidson's Triangulation Argument*. Routledge, London, 2016
100. Nadelhoffer, T., *On Trying to Save the Simple View*, In: *Mind and Language* 21. 2006c.
101. Nahmias, E., Coates, J., & Kvaran, J. T., *Free Will, Moral Responsibility, and Mechanism: Experiments on Folk Intuitions*, In: *Midwest Studies in Philosophy* 31, 2007.
102. Nahmias, E., Morris, S., Nadelhoffer, T., Turner, J., *Surveying freedom: Folk intuitions about free will and moral responsibility*. *Philosophical Psychology*, 18(5), International Phenomenological Society, 2005
103. Nelson, L., *Socratic Method And Critical Philosophy: Selected Essays*. Yale University Press, Connecticut, 1949
104. Nichols, S., *Folk Intuitions on Free Will*, In: *Journal of Cognition and Culture* 6, 2006.
105. Nichols, S., Knobe J., *Moral Responsibility and Determinism: The Cognitive Science of Folk Intuitions*, *Nous* 41/4, 2007
106. Nichols S., & Ulatowski, J., *Intuitions and Individual Differences: The Knobe Effect Revisited*, In: *Mind & Language* 22. 2007

107. Nisbett, R., Wilson, T., *On telling more than we can know*, *Psychological Review*, *Verbal reports on mental processes*. *Psychological Review* 84, 1977
108. Norton, J. D., Why Thought Experiments Do not Transcend Empiricism. In: Hitchcock, C. (ed.) *Contemporary Debates in the Philosophy of Science*. Oxford, 2004
109. Parfit, D., *Reasons and Persons*. Oxford University Press, 1984
110. Piaget, J., Piaget's Theory. In: Mussen, P.H., (ed.), *Carmichael's Manual of Child Psychology* (3rd Edition, Vol. 1), Wiley, New York, 1970.
111. Powner, L. *Empirical Research and Writing: A Political Science Student's Practical Guide*. Thousand Oaks, CA: Sage, 2015
112. Prinz, J. J., Can moral obligations be empirically discovered? In: Wettstein, H. (ed.), *Midwest Studies in Philosophy*, 2007
113. Prinz, J. J., *Furnishing the mind: Concepts and their perceptual basis*. MIT Press, Cambridge, 2002
114. Putnam, H. *The Meaning of "Meaning"*. University of Minnesota Press, Minneapolis, 1975
115. Putnam, H., *Meaning and Reference*. *The Journal of Philosophy* 70: 19, 1973
116. Quine, W. V. O., *Word and Object*. Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, 1960
117. Quine, W.V.O. *From a Logical Point of View*, Harvard University Press, 1953
118. Quine, W.V.O., Epistemology Naturalized. In: *Ontological Relativity and Other Essays*. Columbia University Press, New York, 1969
119. Rey, G., *Contemporary Philosophy of Mind: a Contentiously Classical Approach*, Blackwell, Oxford, 1997
120. Rudder, L., *Naturalism and the First-Person Perspective*. Oxford University Press, 2013
121. Russell, B., Whitehead, A. N., *Principia mathematica*. Cambridge University Press, Cambridge, 1910
122. Ryle, G., *The Concept of Mind*. Peregrine Books, Penguin, Middlesex, 1983
123. Searle, J. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge University Press, 1969
124. Simundić, A, M., *Bias in research*. *Biochemia medica*, 2013.
125. Smilansky, S., Free Will, Fundamental Dualism and the Centrality of Illusion, In: *The Oxford Handbook of Free Will*. New York, 2002

126. Soames, S., The Indeterminacy of Translation and the Inscrutability of Reference. In: *Canadian Journal of Philosophy Vol. 29, No. 3* Sep., Cambridge University Press, 1987
127. Sosa, E., Intuitions: Their Nature and Epistemic Efficacy, In: *Grazer Philosophische Studien*. 2007
128. Stalnaker, R., A Theory of Conditionals. In: Rescher, N., (ed.) *Studies in Logical Theory*, Oxford University Press, 1968
129. Stewart, D. W., & Kamins, M. A., Secondary research: *Information sources and methods*. Thousand Oaks, CA: Sage, 1993.
130. Stich, S., Nichols, S., *Folk psychology: Simulation or tacit theory?*. *Mind and Language* 7, 1992, pp. 35–71.
131. Strawson, P. F. *On Referring*. *Mind, New Series*, Vol. 59, No. 235, Cambridge, 1950
132. Streefkerk, R., Primary vs Secondary Sources. URL = <
<https://www.scribbr.com/working-with-sources/primary-and-secondary-sources/>>,
2018.
133. Tarski, A., Davidson, D., Theories of Truth. In: Larson, D., (ed.) *Dialectica. Vol. 42, No. 1*, 1988
134. Tarski, A., The Concept of Truth in Formalized Languages. In: Corcoran, J., *Logic, Semantics, Metamathematics, 2nd edition*. Hackett, Indianapolis, 1983
135. Villoro, L., Respuesta a discrepancias y objeciones. In: Garzón, E., Salmerón, F., (eds.), *Epistemología y cultura. En torno a la obra de Luis Villoro*. UNAM, 1993
136. Vohs, K., & Schooler, J., The Value of Believing in Free Will: Encouraging a Belief in Determinism Increases Cheating, In: *Psychological Science* 19, 2008
137. Weinberg, J. M., Nichols, S., & Stich, S., Normativity and Epistemic Intuitions. In: *Collected Papers, Volume 2: Knowledge, Rationality, and Morality*. University Press, Oxford, 2012
138. Weinberg, J., Nichols, S., Stich, S., *Normativity and Epistemic Intuitions*. Spring and Fall, 2001
139. Wengert, L., & Rosen, A., Measuring Optimism-pessimism from Beliefs about Future Events, In: *Personality and Individual Differences*. 2000
140. Williamson, T., *The philosophy of philosophy*, Blackwell Publishing, 2007
141. Wilson, J., & Joye, S., Research Designs and Variables, In: *Research Methods and Statistics: An Integrated Approach*. Thousand Oaks, CA: Sage, 2019.